

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Ylönen, Susanne

Title: "Meidän maailmamme möröt ovat sisäpuolella" : muuminologian vaikutus lastenkirjallisuuden eksistentiaalisten kauhujen arvottamiseen

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Ylönen, S. (2014). "Meidän maailmamme möröt ovat sisäpuolella" : muuminologian vaikutus lastenkirjallisuuden eksistentiaalisten kauhujen arvottamiseen. In M. Mustola (Ed.), Lastenkirja. Nyt (pp. 217-240). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas, 245.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Susanne Ylönen

”Meidän maailmamme möröt ovat sisäpuolella”

Muuminologian vaikutus lastenkirjallisuuden eksistentiaalisten kauhujen arvottamiseen

Muistan, kuinka lukioikäisenä sain isältäni Englannin-tuliaisina A. A. Milnen Nalle Puhin viisauksia yksiin kansiin koonneen pienen vihkosen nimeltä *Pooh's Little Instruction Book*. Sen sisältämistä lausahduksista tuli lempilainauksiani, joilla koristelin niin ystävänäpäiväkortit kuin syntymäpäivönnittelutkin. Lausahdukset, kuten: ”Rivers know this: there is no hurry. We shall get there someday” ja vaikkapa ”You can't help respecting anybody who can spell TUESDAY, even if he doesn't spell it right; but spelling isn't everything. There are days when spelling tuesday simply doesn't count”, olivat samalla rauhoittavia, hauskoja, yksinkertaisia ja syvällisiä. Vuosia myöhemmin väitöskirjavaiheessa elämäni sain ystävältäni Jukka Laajarinteen *Muunit ja olemisen arvoitus* -kirjan evääksi ulkomaille lähtiessäni. Ystäväni korttiin kirjoittamat saatesanat oli poimittu kirjasta *Muumilaakson marraskuu*: ”On niitä jotka jäävät ja niitä jotka lähtevät, niin on ollut aina. Kukin saa valita itse, mutta on valittava ajoissa, eikä koskaan saa antaa periksi.” Laajarinteen eksistentiaalifilosofiaa hyödyntävät muumiluennat nousivat merkityksellään minulle samaa kuin Nalle Puhin viisaudet aikanaan. Ne saivat minut tuntemaan oloni syvälliseksi ja viihtyneeksi yhtä aikaa. Samalla ne tarjosivat lohtua ja tukea uuteen ympäristöön ja elämänvaiheeseen hypätessä.

Suhdettani näihin kirjoihin voisi kuvata *poohologian* käsitteellä. Poohologia on lapsiaiheista mutta aikuisille tuotettua Nalle Puh -aiheista diskurssia. Se tarttuu mielellään lapsuuden klassikoihin, koska kaikki tuntevat ne, vaikkeivät olisi niitä lukeneet, ja se tekee leikkivästä, lapsellisesta aikuisesta kuvastolleen keskeisen. Lastenkirjallisuuden tutkija Kenneth Kidd avaa tätä Nalle Puh -kirjojen ympärille rakentunutta pop-psykologiaa tarkastelemalla lastenkirjallisuuden historian ja psykoanalyttisen teorian kehityksen yhtymäkohtia. Hänen mukaansa ajatus siitä, että meissä kaikissa asustaa sisäinen lapsi, on vaikuttanut siihen, miten Nalle Puh kirjoista on tullut kirjoja, jotka kuuluvat ei pelkästään lapsille vaan meille kaikille. (Kidd 2011, xxiii–xxvi, 36–37.)

Poohologinen tapa lähestyä lastenkirjallisuutta sopii hyvin nykyistä lastenkirjallisuuden tutkimusta ohjaavaan paradigmaan. Lapsille suunnattujen tekstien aikuisperspektiivin pohtiminen on noussut alalla keskeiseksi Jacquelin Rosen Peter Pan -kirjaa käsittelevän tutkimuksen *The Case of Peter Pan; or, The Impossibility of Children's Fiction* (1984) myötä. Tässä teoksessa Rose, psykoanalyttisesti suuntautunut kirjallisuudentutkija, syytti lastenkirjallisuuden aikuistekijöitä pakkomielleisestä halujen projisoinnista ja lapsen/lapsuuden idealisoimisesta (Rose 1984, Matthews 1994, 103, Kidd 2011, viii–x). Rosen jälkeen melkein jokaisen itseänsä arvostavan lastenkirjallisuuden tutkijan onkin ollut otettava kantaa olemassa olevan lapsikäsitteilyn kulttuuriseen rakentuneisuuteen.

Rosen mukaan lastenkirjallisuuden mahdottomuus johtuu siitä, että sitä kirjoittavat aikuiset, jotka kirjoittaessaan tuottavat ja ylläpitävät romanttista lapsikuvaa, ajatusta siitä, että lapsuus edustaa viattomuutta, jonkinlaista menetettyä totuutta tai hetkeä historiassa (Rose 1984). Myös Perry Nodelmanin lastenkirjallisuuden määritelmä perustuu ajatukseen siitä, että lastenkirjallisuudella on aina aikuinen ”varjoteksti”; teksti, joka koostuu siitä, mitä aikuinen kirjailija välttää sanomasta suoraan, mutta minkä voi silti lukea rivien välistä (Nodelman 2008; Kidd 2011 xi)¹. Poohologia viehättyy nähdäkseni juuri tästä lastenkirjallisuuden aikuisesta ”varjosta” eli siitä, kuinka syviä asioita voi tarkastella näennäisen lapsekkaan kehyksen läpi.

Tässä artikkelissa tarkastelen poohologiasta inspiroituneena aikuisten omaan sisäiseen (kasvatus)käyttöön valtaamaa lastenkirjallisuutta osana lastenkirjallisuutta psykologisoivien lähestymistapojen kirjoja. Kysyn, miten lastenkirjojen psykologisointi näkyy muumikirjojen (aikuis)käytössä eli muuminologiassa ja miten se vaikuttaa nimenomaan kauhistuttavien sisältöjen ja esitystapojen arvottamiseen. Kysymyksenasettelu kumpuaa kauhun estetiikkaa lastenkirjallisuudessa käsittelevän väitöskirjatutkimukseni piiristä ja liittyy ennen kaikkea kauhuun, joka voidaan luokitella eksistentiaaliseksi kauhuksi. Käsittelyn

¹ “But children’s literature exists because those who have the means to produce it believe that children need a specific kind of book” (Nodelman 2008, 131). “— it means that thinking about children’s literature as a genre must be exclusively an act of adult readers, whom I define here simply as those equipped to distinguish texts for children from those belonging to genres that are unlike it or, — opposed to it — texts that are, put simply, adult literature. — Its very existence as a genre implies an act of censorship. It also implies a dependence on the “adult” content it presumes to mark off and leave out, as well as a dual audience, consisting of those who cannot perceive it as a genre and those with the knowledge of other kinds of literature who can.” (Nodelman 2008, 132.)

keskiöön nousevat tässä yhteydessä Jukka Laajarinteen muumikirjoja eksistentiaalifilosofiaa vasten tarkasteleva *Muumit ja olemisen arvoitus* sekä Sirke Happonen *Muumiopus*, jotka molemmat toteuttavat muuminologian perusajatusta puhutellen lapsekkaan tai lapsimaisen maailmankokemuksen (kuvitellusta) aitoudesta viehättyvää aikuista. Suunnannäyttäjänä toimivat tässä artikkelissa ennen kaikkea Kenneth B. Kiddin lastenkirjallisuuden ja psykoanalyysin/psykologian yhtymäkohtia pohtivat ajatukset kirjassa *Freud in Oz: At the Intersections of Psychoanalysis and Children's Culture* (2011) sekä sosiologi Janne Kivivuoren (1992) psykokulttuuria koskevat ajatukset.

Aikuinen näkökulma lastenkirjallisuuteen ja sen (filosofis-psykologiseen) arvoon

Kuten Mustola tämän kirjan johdannossa huomauttaa, ovat aikuiset hallitseva ryhmä paitsi lastenkirjojen tekijöinä, myös niiden ostajina ja virallisina arvottajina – vaikka lapsiraatejakin käytetään silloin tällöin esimerkiksi kirjallisuuspalkintoja jaettaessa.² Kun aikuiset arvottavat lastenkirjallisuutta, he uskovat usein pystyvänsä puhumaan myös lapsen puolesta, joko omien kokemustensa ja muistojensa perusteella tai tieteelliseen, esimerkiksi kehityspsykologiseen tietoon nojaten. Lastenkirjoista ennen kaikkea alle kouluikäisille suunnatuilla kirjoilla on aikuisyleisö paitsi kirjastonhoitajissa ja muiden lasten tai lastenkirjojen parissa työskentelevien joukossa, myös niitä lukutaidottomille lapsilleen lukevissa vanhemmissa. Hyvä lastenkirja määritellään siksi usein myös juuri sen kautta, kuinka se vetoaa aikuislukijoihin.

Tove Janssonin luomien muumien menestyksen vanavedessä käyty keskustelu kirjojen kohdeyleisön iästä on hyvä esimerkki tästä. Jansson kirjoitti vuosina 1945–1970 yhdeksän muumikirjaa, joista viittä ensimmäistä on pidetty perinteisinä lastenkirjoina ja neljää viimeistä sisällöltään aikuisempaan makuun vetoavina. Kohdeyleisöstä käytiin keskusteluja jo *Näkymätön lapsi* -novellikokoelman ilmestyttyä, sillä siinä nähtiin sellaista ”moraalista ja psykologista hienostuneisuutta”, että sen koettiin puhuttelevan aikuisia melkein enemmän kuin lapsia (Westin 2008, 324–325). Useimmiten kohdeyleisön ikää koskevan

² ks. esim. Nodelman 2008, 4 ja Varkauden kaupungin verkkosivut, <http://www.varkaus.fi/vekara-varkaus/lukuvarkaus/>, tosin myös LukuVarkaus-palkinnon ehdokkaat valitsee aikuinen esiraati.

käännekohdan katsotaan kuitenkin sijoittuvan *Taikatalvi*-kirjan kohdalle. *Taikatalvessa* päähenkilö kasvaa kirjailija ja kirjallisuudentutkija Salme Aejmelauksen mukaan irti lapsuudesta ja havahtuu huomaamaan ”elämän siihen saakka salatun yöpuolen, piilotajunnan”. Aejmelaeus huomauttaa myös, että tätä seuraavat teokset *Muumipappa ja meri* sekä *Muumilaakson marraskuu* ovat ”ulkonaisilta puitteiltaan karuja ja muumikirjoista vähiten lapsenomaisia”. (Aejmelaeus 1994 50, 25.) Myös muumiteosten kuvia, sanoja ja liikettä väitöskirjassaan tutkinut Sirke Happonen (2007, 8) huomioi, että alkupään seikkailullisempien muumikirjojen hilpeys ja ulkoinen toimijuus vaihtuvat myöhemmissä kirjoissa mielen sisäisiä tapahtumia luotaavaksi lähestymistavaksi. Äärimmäisimmän position ottaa kuitenkin kirjallisuudentutkija Juhani Niemi (1993), joka lähestyy muumeja suoraan aikuisten kirjallisuutena ja tulkitsee niitä toisen maailmansodan jälkeisen ahdistuksen ilmapiirin kautta, lastenkirjallisuudeksi epätavallisen pessimistisinä modernin fantasiakirjallisuuden edustajina. Tässä mainittujen muumikirjojen lisäksi Jansson kirjoitti kolme kuvakirjaa, joita on jo formaattinsa puolesta helpompi pitää selkeämmin lastenkirjoina.

Myöhempien muumikirjojen filosofisuus on siis nähty lukijakunnan ikää nostavana tekijänä. Onkin mielenkiintoista huomioida, kuinka yllä mainitusta keskustelusta voi lukea, miten lukijakunnan oletetun iän vaihtuminen kesken kirjasarjaa saa kommentoijat hämilleen. Sovittelevana vastauksena tähän kohdeyleisön iästä käytyyn keskusteluun voidaan pitää ajatusta siitä, että maailmallakin hyvin menestyneet muumikirjat kuuluvat kaikille. Vuonna 2012 julkaistun *Muumioppaan* esipuheessa Happonen kirjoittaa esimerkiksi, ettei muumikirjojen yleisön ikää ehkä edes kannata yrittää määritellä. Äkkiseltään ajatus siitä, että Suomea maailmankartalle vieneet muumikirjat kuuluvat kaikille, saattaakin tuntua oikeudenmukaiselta, mutta minun tässä rakentamani argumentin kannalta kohdeyleisön määritelmä vaatii hieman enemmän huomiota. Jos muumikirjoista ensimmäisiä voidaan pitää enemmän lastenkirjoina ja myöhempiä ennemminkin aikuisille suunnattuina ja jos tämä jako perustuu pohdiskelevamman otteen vahvistumiseen myöhemmissä kirjoissa, on jaottelun taustalla ajatus siitä, että tarinoissa esiintyvien hahmojen sisäisten kokemusten

filosofisessa kuvaamisessa on jotain aikuismaista ja ehkä jossain määrin lapsille sopimatonta.³

Lasten filosofisesta kyvykkyydestä kirjoittaneen filosofi Gareth Matthewsian mukaan tämä on kuitenkin kriittistä tarkastelua kestäättömille lapsuutta koskeville oletuksille perustuva arvio. Matthewsian mukaan kehityksen ja kypsymisen ja niihin liitetyn kehittymättömyyden ja kypsymättömyyden sijaan voitaisiin kiinnittää huomiota myös siihen, että lapset ovat luonnostaan hyviä esimerkiksi filosofisen pohdiskelun saralla. Vuonna 1994 ilmestyneessä kirjassaan *The Philosophy of Childhood* Matthews käsittelee myös lastenkirjallisuutta huomioiden, että hyvä lastenkirja voidaan määritellä esimerkiksi siten, että sen arvostamiseen ja ymmärtämiseen ei tarvita aikuisen kokemusta. (Matthews 1994, 103.) Matthewsian huomioihin vedoten voidaankin esittää, että jo pelkkä ajatus myöhempien muumikirjojen filosofisesta aikuismaisuudesta tekee niiden yhteisomistajuudesta heti vähemmän demokraattisen, sillä se ei oleta, että aikuistiedon *puute* olisi lastenkirjallisuuden arvostuksen edellytys.⁴ Määritelmän voisi muotoilla myös toisin: aikuisten kirjat eivät ole lapsille sopivia, mutta lastenkirjat sopivat kaikille. Jos muumikirjat siis kuuluvat kaikille, ovatko ne silloin kuitenkin pohjimmiltaan lastenkirjoja?

Mutta olettaamme, että myös pohdiskelevammat muumikirjat ovat lastenkirjoja – ja tarkemmin ottaen lastenkirjoja, joista aikuiset ovat löytäneet jotakin itseään puhuttelevaa. Kun lähdetään tästä asetelmasta, voidaan muumikirjojen filosofisuutta lähestyä myös toisin kuin lapsilukijoiden kykyjen ja kokemusten kautta, yllä mainitun poohologian käsitteen avulla. Kenneth Kiddin mukaan poohologia syntyi Nalle Puh -kirjojen suuren suosion ja niiden ympärille jo 1920-luvulla rakentuneen materiaalsen kulttuurin, kuten pelien, lelujen, vaatteiden ja muiden populaarikulttuuristen asioiden vanavedessä 1950- ja 1960-luvulta lähtien. Varsinaisena lähtölaukauksena voidaan pitää Alexander Lenardin latinankielistä käännöstä *Winnie Ille Pu* vuodelta 1958, joka kapusi ensimmäisenä vieraskielisenä teoksena *The New York Timesin* bestsellerlistalle. Muita poohologian edustajia ovat muun muassa

³ Tässä yhteydessä voidaan huomauttaa, että myös varhaisemmista muumikirjoista voi löytää filosofisia pohdintoja, mistä esimerkkinä voidaan pitää Laajarinteen tutkimusta, joka ei suinkaan keskity vain loppupään ”aikuismaisempiin” teoksiin.

⁴ Vaikka esimerkiksi Matthews itse edustaa näkemystä, jonka mukaan monet lastenkirjat ovat nimenomaan filosofisia – myös ne, jotka eivät keskity eksistentiaalsiin kysymyksiin.

Frederick Crewsin kirjallisuustieteen oppikirjoja satirisoivat teokset *The Pooh Perplex* (1963) ja *The Postmodern Pooh* (2001) sekä Benjamin Hoffin Taoismia länsimaiselle yleisölle esittelevä teos *The Tao of Pooh* (1996/1982), jota seurasi vuonna 1992 jatko-osa *The Te of Piglet*. Toisin kuin lastenkirjallisuuden pohjalta tehdyt tapaustutkimukset, poohologia on luonteeltaan pedagogista ja seurailee tyyllisesti sekä temaattisesti Nalle Puh -kirjoja. Poohologian edustajat *näyttävät* siis Nalle Puhilta. Ne lainaavat Puh-kirjoja runsaasti ja pitäytyvät niille ominaisessa minimalistisessä ja leikkisessä ilmaisussa. (Kidd 2011, 36.)

Kun kirjailija Jukka Laajarinne kirjoittaa *Muumit ja olemisen arvoitus* -kirjansa esipuheessa pyrkivänsä samaan inhimillisyyteen kuin mitä alkuperäiset Muumi-kirjat huokuvat ja yrittävänsä välttää akateemista jaarittelua ja kun hän ihmisen, henkilön tai subjektin sijaan puhuu pienistä ötököistä⁵, hän toteuttaa poohologian – jota tässä yhteydessä voitaisiin kai kutsua myös muuminologiaksi – perusajatusta. Samalla tavalla muuminologiaa edustaa muumitutkijana tunnettu Sirke Happonen (2012, 111), joka *Muumioppaassaan* antaa leikkimielisiä ohjeita esimerkiksi siitä, kuinka muumimaista olemista voi harjoitella. Mutta millä tavoin muuminologia näkyy näissä muumeja käsittelevissä populaaritieteellisissä teoksissa, ja miten se liittyy lastenkirjojen psykologisointiin tai yleiseen psykokulttuuriseen diskurssiin sekä eksistentiaaliseen kauhuun?

Poohologiasta muuminologiaan: muumimaisia vastauksia olemisen kysymyksiin

Kuten Nalle Puh, on myös muumit tuotteistettu. Suomessa voi alkuperäisten muumikirjojen, sarjakuvien ja kuvakirjojen lukemisen lisäksi juoda aamukahvinsa muumimukista muumipiirrettyä katsellen ja muumikarkkeja syöden. Ajan voi katsoa muumikellosta, sateelta voi suojautua muumisateenvarjon alle ja illalla voi kömpiä nukkumaan muumilakanoiden väliin. Sukupolven jos toisenkin kasvettua muumien kanssa aikuiseksi on muumien suosio poikunut yhä enemmän myös aikuisilta aikuisille suunnattua muumikulttuuria, josta esimerkkinä voidaan edellä mainittujen kulttuuri- tai arkituotteiden lisäksi mainita muumiaiheiset tutkimukset ja niiden popularisoidut versiot. Sirke Happonen

⁵ ”Tämä ei ole tieteellinen tutkimus vaan muumien herättämää ajattelua, pienen ötökän puhetta toiselle pienelle ötökälle” (Laajarinne 2011, 11).

hiljattain julkaistu *Muumiopas* (2012) liittyy tähän muumien tuotteistamiseen, koska se avaa muumien elämänfilosofiaa lukijoille helposti lähestyttävästi tuttujen ja vähemmän tuttujen muumihahmojen esittelyn muodossa olematta turhan tieteellinen. Laajarinteen *Muumit ja olemisen arvoitus* puolestaan on pieni, kuten muumikirjat, joihin se viittaa, ja sisältää paljon suoria lainauksia ja alkuperäisteosten kuvituksia. Kumpikin kirja siis näyttää jo ulospäin muumikirjalta eikä niinkään tieteelliseltä tutkimukselta. Pedagogista ulottuvuutta kumpaankin teokseen tuo se, että niitä voi pitää johdantona eksistentiaalifilosofiaan tai parempaan muumitietouteen.

Kenneth Kiddin mukaan poohologia liittyy läheisesti lastenkirjallisuuden psykologisoinnin perinteeseen. Tietä sen syntymiselle rakensi esimerkiksi varhainen 1920-luvulla kukkaan puhjennut lapsianalyysi, jonka teoreettinen runko sisälsi sekä egopsykologiaa että objektisuhdeteoriaa ja jonka voi jäljittää laajemmin katsottuna yleisempään psykoanalyttiseen diskurssiin.⁶ Lapsi on tämän diskurssin piirissä nähty paitsi havainnoitavana olentona, myös aikuisen sisäisyyden metaforana: Freudilla kyse on esiin kaivetusta tai rekonstruoidusta lapsesta, ja pop-psykologian piirissä puhutaan sisäisestä lapsesta. Erityistä lapsianalyysille on sen kiinnostus leikkiin. Lapsianalyysi keskittyy leikkiin niin tutkimusaiheena kuin myös tutkimusmetodina, ja siinä pidetään jopa itse analyysiä jonkinlaisena leikkinä. Poohologinen ja siihen verrattavissa oleva muuminologinen diskurssi toimivat samoin. Ne tekevät leikistä sekä teemansa että metodinsa. (Kidd 2011, 37–39.)

Muuminologista otetta edustaa muun muassa se, että Happonen on muumioppaassaan tärkeimpien hahmojen kohdalla kirjoittanut erilliset osiot ”meidän maailmamme mymmeleistä ja nuuskamuikkusista” (Happonen 2012, 9). Niillä hän korostaa hahmojen luonteenpiirteitä ja tarjoaa myös ohjeet siitä, miten tietyksi hahmoksi voi ”muuntautua”. Nämä ohjeet on kirjoitettu leikillisesti, ja niiden voidaan katsoa puhuttelevan aikuisia, koska muun muassa hemuleiden kohdalla kuvaus liittyy pitkälti työelämään ja tutkimukseen, esimerkiksi väitöskirjatutkimuksen tekemiseen. (Happonen 2012, 44.) Vanhemman Mymmelin kohdalla puolestaan viitataan lukijan omiin lapsiin: ”Opetä lapsesi

⁶ Kuuluisien lapsianalyttikoiden joukosta voidaan mainita esimerkiksi Hermine Hug-Hellmuth, joka liittyi Wienin psykoanalyttiseen yhteisöön vuonna 1913, ja Anna Freud, jonka Wieniin perustama Heitzing-koulu keskittyi varhaiskasvatukseen psykoanalyttisistä lähtökohdista käsin. Leikin roolia analyttisenä työkaluna korosti ennen kaikkea Melanie Klein. (Kidd 2011, 42–44.)

mahdollisimman pian itse laskemaan – ja pukemaan, jotta sinulle jää aikaa laittaa ihanat hiuksesi” (Happonen 2012, 137), ja nuoremman Mymmelin kohdalla kehoitetaan unohtamaan urakehitys (Happonen 2012, 141) .

Muumien elämäntyylissä olennaista on leikillisuus. Happonen mukaan muumit ”lavastavat leikiksi koko arjen käsitteen”. He pitävät juhlista, kokeilevat uusia elämäntyylejä ja lähtevät seikkailemaan asiaa sen kummemmin suunnittelematta. (Happonen 2012, 108.) Jos tiedon puutteesta johtuva surrealismi on lapsuuden ahdistava osa, on tämä leikillisuus lapsekkuuden tavoiteltava osa. Leikki koetaan usein yhdeksi keskeisimmistä lapsuutta määrittävistä tekijöistä. Leikkiin kuuluu ajatus siitä, että jokin täysin arkinen asia voi saada maagisia piirteitä, olla mitä tahansa muuta. Tämä leikkiin antautuminen on yksi tekijä, joka tekee muumimielisistä tai Janssonia mukaillen kirjoittavista niin sanotusti lapsenmielisiä. Muumimainen mielentila on kuin eläisi melkein ikuista kesää huolehtimatta mistään liikaa. Muumit nauttivat yksinkertaisista asioista ja osaavat ”vain olla”. Muumimaista mielentilaa voi siis pitää jossain määrin lapsenhenkisenä puhtaan olemisen, seikkailuihin antautumisen ja kysymisen mielentilana. Yleisohje muumiksi muuntautumisesta kuuluukin näin: ”Opettele nauttimaan yksinkertaisista asioista, uimisesta, viilistä, kahvista ja mustikkapiirakasta.” (Happonen 2012, 111.)⁷

Se, että yllä mainitut ohjeet puhuttelevat aikuisia ei ehkä ole yllätys – ovathan vanhempi Mymmeli (joka on äiti) ja usein jonkin tietyn ammattikunnan edustajina toimivat hemulit selkeästi aikuisempia hahmoja. Mutta kun kaljun mieshenkilönkin kerrotaan voivan muuntautua nuoremaksi Mymmeliä, käy ilmeiseksi, että aikuislukijoita puhutellaan myös nuorempien hahmojen esittelyn kohdalla. Mymmeliyttä voidaankin pitää mielentilana ja vieläpä tavoiteltavana mielentilana.

Mutta mikä tekee Happonen *Muumioppaasta* tai Laajarinteen eksistentiaalisista muumiluennoista lapsekkaita tai lapsiaiheisia? Ensinnäkin lapsiaiheisuuden voi tietenkin katsoa pohjautuvan ajatukseen muumikirjoista lastenkirjoina. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa peruste puhua yllämainituista kirjoista muuminologian edustajina. Konkreettisten

⁷ Jo se, että ”yksinkertaisesta” nauttiminen pitäisi ”opetella”, korostaa sitä, että kyse on jonkinlaisesta paluusta: monimutkaisuuden hylkäämisestä yksinkertaisuuden nimissä.

lapsellisuutta korostavien kirjallisten valintojen ja lisäksi kyse on myös muumien leikillisen elämänfilosofian levittämisestä. Laajarinne kirjoittaa kuten sanottu isoista aiheista ”pikku otusten” näkökulmasta ja seurailee Janssonin tyyliä tarkoituksellisesti. Nuoret ja pienikokoiset protagonistit voidaan nähdä yhtenä lastenkirjallisuutta määrittävänä tekijänä. Happonen *Muumioppaassa* lapsekkuus ja lapsiaiheisuus puolestaan näkyvät esimerkiksi helppolukuisuutena ja tapana yhdistää abstraktit asiat, kuten mörön voima johonkin konkreettiseen, esimerkiksi kellonaikaan: ”Pimeässä möröt ovat vahvimmillaan, etenkin aamuyöllä kello neljä” (Happonen 2012, 147).⁸ Silti vahvin osoitus muuminologiasta välittyä ajatuksesta, joka esitetään jo Muumit-tv-sarjan tunnusmusiikissa sanoin ”muumeilta elämää oppia voi”. Tämä muuminologialle ominainen opettavuus näkyy siinä, miten muumien ”oleminen” on nostettu esiin toivottavana asiana esimerkiksi juuri muumi-kirjojen ja eksistentiaalifilosofian yhdistämisen kautta.

Eksistentialismilla voidaan viitata niin toisen maailmansodan jälkeiseen, pitkälti kaunokirjalliseen kulttuuri-ilmioon kuin myös filosofiseen suuntaukseen. Sen keskushahmona voidaan pitää Jean-Paul Sartrea, mutta eksistentiaalifilosofin leiman ovat saaneet myös muun muassa Søren Kierkegaard ja Martin Heidegger sekä esimerkiksi ranskalainen kirjailija Albert Camus. Keskeistä eksistentialismille on kysyä, mitä jää, jos ihmisyksilöitä ei nähdä enää pysyviä piirteitä omaavina substansseina vaan olemustaan valinnoillaan määrittelevinä, vain itse itsestään vastuussa olevina, maailmaan heitettyinä olioina. Kuvaavaksi nousee tässä yhteydessä Heideggerin ajatus olemisesta ennen olemusta (eksistentia on ennen essentiaa), minkä Laajarinnekin (2011, 13) nostaa esiin esimerkkinä eksistentialismin ydinsisällöstä. Eksistentialismi pyrkii siis pääsemään ruumis–mieli-jaon ulkopuolelle. Se ei usko, että luonnontiede sen paremmin kuin psykologiakaan pystyvät selittämään täysin olemassaoloa, vaan se kääntyy niiden sijaan henkilökohtaisen kokemuksen ja yksilöllisen merkityksen luomisen puoleen. Eksistentialismin keskeiset teemat, kuten pelko, vieraantumisen, autenttisuus, absurdus, vapaus, sitoutuminen ja tyhjyys näyttävät helposti synkkinä, mikä on antanut eksistentialismille jossain määrin pessimistisen suuntauksen vivahteen. Sen kiinnostus liminaalituloja, kuten kuolemaa, kohtaan liittyy sen jännittyneeseen olemassaoloa koskevaan kauhuun, jota voidaan kutsua

⁸ Yksinkertainen kieli ja fokalisaatio lapsihahmon kautta toimivat lastenkirjallisuutta määrittävinä tekijöinä (ks. esim. Nodelman 2008, 8–33).

myös eksistentiaaliseksi kauhuksi. (Crowell 2008.) Eksistentiaalisissa muumi-luennoissa korostuvatkin usein henkilöhahmojen identiteetti ja valinnat, vapaus ja toisten kanssa olemisen asettamat rajat sekä pelko ja ennen kaikkea Mörön äärimmäinen sivullisuus.

Kirjallisuudentutkija Kuisma Korhonen, joka pohdiskelee *Parnassossa* (2/2007) julkaistussa esseessään ”Kohtaa oma mörkösi” muumien vieraanvaraisuuden rajoja ja kierrättää muidenkin tutkijoiden kirjoituksista tuttuja eksistentiaalisia muumiluentoja, huomauttaa, että ”Henkilöhahmojen tapa kokea maailma on usein se ensimmäinen malli, jota lukijoina vaistomaisesti rupeamme soveltamaan lukiessamme kertomusta.” Hänen mukaansa voimme valita Muumipapan sääntöjä laativan kannan, Pikku Myyn huvittuneen sivustakatsojaroolin tai Muumipeikon rohkeuden kohdata Mörön pelottava toiseus. (Korhonen 2007, 60.) Samastumisen ajatus on jossain määrin keskeinen myös biblioterapian piirissä. Kun kirjastot kokoavat listoja lastenkirjoista, jotka vastaavat kiperiin kysymyksiin⁹, ne toteuttavat vanhaa *dulcis et utile* ajatusta, jonka mukaan kirjoilla on paitsi viihdyttävä myös kasvattava vaikutus – vaikka biblioterapiasta kirjoittava psykologi Hugh Crago huomauttaa, että terapeuttisen vaikutuksen saavuttamiseksi kirjojen ei tarvitse käsitellä lukijan ongelmia eksplisiittisesti. (Crago 2005, 183.) Olennaista on, että kasvattavuuden ja terapeuttisuuden katsotaan sopivan hyvin lapsille osoitettuihin kirjoihin yleensä, kun taas aikuisille tarkoitetut elämäntapaoppaat sijoittuvat kirjakaupoissa usein omaan erilliseen self help -kategoriaansa. Järvenpään kaupunginkirjaston lasten- ja nuortenosaston laatimaan Kuvakirjoja kiperiin kysymyksiin -listaan onkin koottu kirjoja, jotka käsittelevät paitsi pimeänpelkoa, kuolemaa ja yksinäisyyttä, myös rohkeutta, mustasukkaisuutta ja rakkautta sekä muita varsin arkipäiväisiä asioita, kuten siisteys- ja tapakasvatusta.

Kun niin monet lastenkirjat näyttäisivät tarjoavan apua erilaisiin arkisiin tilanteisiin ja vaikeisiin kysymyksiin, on mielenkiintoista huomioida, kuinka muumit ovat nousseet eksistentiaalististen tulkintojen kautta nimenomaan *olemisen* mallitapauksiksi tai ohjekirjoiksi. Erityisen sympaattista muumien olemisesta on ehkä tehnyt se, että he antavat toisilleen mahdollisuuden toteuttaa itseään mutta pitävät silti samalla huolta toisistaan. Muumien olemisessa yhdistyvät ihanteellisella tavalla vapaus ja yhteisöllisyys. Tätä

⁹ Järvenpään kaupunginkirjasto, lasten- ja nuortenosasto, 2012: ”Kuvakirjoja kiperiin kysymyksiin”, http://www.sivustot.jarvenpaa.fi/liitetiedostot/ editori_materiaali/5329.pdf

muumien olemisen yhdistelmää on käsitelty eksistentialismiin painottuvissa tutkimuksissa esimerkiksi autenttisen olemisen kautta korostaen sitä, kuinka muumeissa voitetaan vieraantumisen kokemus ja ahdistavat normit eli kuinka henkilöhahmot löytävät itselleen luontaiseksi kokemansa toimintatavat. (Valkeakoski 2003.)

Juuri tässä tulkittavaksi tarjoutuvassa olemisen opettamisessa piilee myös muumifilosofiaa kierrättävien muuminologisten kirjojen markkinarako, jota tukee myös muoti-ilmiöksi 2000-luvulla noussut infantilismi.¹⁰ Yhteys lapselliseen maailman kokemiseen on tältä osin olennainen. Eksistentiaaliselle kaunokirjallisuudelle tyypillinen välitila, jonka kirjallisuudentutkija Sari Valkeakoski nostaa esiin tulkinnoissaan, voi esimerkiksi näyttäytyä lapsekkaana maailmana siksi, että sitä määrittävä surrealismin ja tuntemattomuus voidaan tulkita tiedon ja kokemuksen puutteesta syntyviksi asioiksi. (Valkeakoski 2003, 106.) Muumien tapa kokea maailmaa voidaan siis tarkastella eksistentialismin ohella myös normien kyseenalaistamisesta välittyvän lapsekkaan riemun kautta. Mielenkiintoista onkin pohtia, missä määrin tämä lapsekkuus auttaa eksistentiaalisen kauhun hallinnassa ja sen luonnollistamisessa. Seuraavaksi tarkastelen tätä kysymystä Mörön hahmon kautta ja keskityn siihen, miten muuminologia luonnollistaa muumien keskeisimmän kauhuhahmon, Mörön, ja miten se auttaa lukijaa Mörön hallinnassa.

Mörkö lähelläsi, Mörkö sisälläsi

Sekä Sirke Happonen että Jukka Laajarinne kutsuvat lukijansa kokemaan myös muumien Mörön. Mörkö on kummankin projektin osalta keskeinen, sillä Mörön sivullisuudessa kiteytyy paitsi eksistentialismille olennainen ulkopuolisuuden kokemus, myös pop-psykologisesti ajateltuna muumi-tarinoiden negatiivisin, surullisin ja kauhistuttavin olotila.

¹⁰ Infantilismia voidaan pitää lapsellisuuteen kannustavana elämäntyylinä. Infantilismiin kuuluu esimerkiksi tietty ”kaikki mulle heti” -nautintohakuisuus, jatkuvasti muotoutumassa oleva minäkuva ja minä, joka koetaan kaiken keskipisteeksi. Lisäksi sitä määrittää vähäinen kyky autonomiaan ja silmälläpidon tarve sekä yksilön ajateltu potentiaalinen väkivaltaisuus. Infantilismi on kulttuuri-ilmiö, joka liittyy individualismia ja kokemuksellisuutta painottavan myöhäismoderniin kulutusyhteiskunnan arvoihin ja jota luodaan erilaisilla nautintohakuisuuteen ja riippuvuuteen ohjaavilla käytännöillä. (Bywater 2006.) Poliittisesta infantilisoinnista kirjoittavat Lauren Berlant (1997, 1-53) ja Kenneth Kidd (2011, 200-205).

Käsittelen seuraavassa tarkemmin sitä, miten yllä mainitut kirjoittajat Mörköä lähestyvät. Näissä Mörköä koskevissa teksteissä havainnollistuu mielestäni hyvin se, miten muuminologia yhdistää muumien eksistentiaalisen kauhun edifioivan psykologian perinteeseen.

Laajarinne aloittaa Mörön toiseutta koskevan käsittelynsä tunnustuksellisesti henkilökohtaisesta kokemuksesta. Hän kutsuu lukijansa ”seurustelemaan” Mörön kanssa ja esittää Mörön hahmon traagisena kummitushahmona, jonka muumiperhe on ”sydämettömästi” tuominut.

”Seurustelkaamme hetkinen Mörön kanssa, tuon yksinäisen kylmäkummituksen, jonka muumiperhe niin sydämettömästi tuomitsi pelkän ensivaikutelman perusteella.

Mörön hahmo on kovin traaginen ja surullinen. Olen aina murehtinut, joskus jopa pikkuisen itkenyt hänen synkän kohtalonsa vuoksi. Mörön yksinäiseen sivullisuuteen on ollut niin helppo samastua. Ja kuitenkin hän ei ole koskaan tehnyt mitään paha kenellekään. Yksinäisyyteen hylättynä hän on kylmettynyt, hänestä on tullut epäinhimillinen, kammottava olento. Vai onko hänet hylätty siksi, että hän on niin epäinhimillinen ja kylmä?” (Laajarinne 2011, 171.)

Käytännössä Laajarinne pyytää lukijoitaan samastumaan Mörön hahmoon, vaikka vain hetkeksi. Tämä performatiivinen teko seurailee psykokulttuurille ominaista kokemuksellisuuden korostamista (Kivivuori 1992) sekä tunnustamisen ja todistamisen käytäntöä (Pääjoki 2012). Mörkö ei ole paha vaan yksinäinen. Hän on ”traaginen runokuva” meidän ”sisäisestä yksinäisyydestämme”. (Laajarinne 2011, 174.) Hän on epäinhimillinen ja kammottava olento, mutta keitä tästä voidaan syyttää: sydämetöntä muumiperhettä ja muita heidän kaltaisiaan yhteisöllisyydessään onnekkaita ja vieraanvaraisuudessaan rajallisia olioita? Tämän sanottuaan Laajarinne heittää ilmaan essentialismin ja eksistentialistien korostaman valinnan välistä jakoa kuvaavan muna vai kana -kysymyksen: onko Möröstä tullut kammottava hylkäämisen kokemuksen kautta, vai onko hänet hylätty siksi, että hän on kammottava? Laajarinne ei kuitenkaan tarjoa kysymyksensä vastausta. Muumikirjojen

lapselliselle kepeydelle uskollisena hän saattaa lukijansa mörköyden syvyyksistä takaisin arkisen toiminnan pariin yhtä nopeasti kuin syvyyksiin laskeutui. Toteamus, jonka mukaan me olemme olemisen ongelmien kanssa painiskellessamme paljossa yhtä Muumilaakson asukkaiden kanssa, toimii reaali maailmaan linkittyvänä ankkurina, joka nostaa lukijat Mörön kammottavalta tasolta arkisemmalle ja muumimaisuudessaan kepeämmälle olemisen tasolle.¹¹ Täten se toimii hieman kuten Muumimamma, joka yrittää kääntää Muumipeikon Mörköä koskevat kysymykset johonkin arkiseen (kuten kahviin) kirjassa *Muumipappa ja meri*.

Kuten Kuisma Korhonen (2007, 60) näkee myös Jukka Laajarinne (2011, 173) muumit eräänlaisina peileinä, joissa lukija voi nähdä itsensä, samastua milloin yhteen, milloin toiseen hahmoon. Samaa ajatusta jatkaa Sirke Happonen (2012, 147), joka edustaa vielä Laajarinnettäkin vahvemmin psykologisoivaa, antiessentiaalista näkökulmaa Mörön kammottavuudesta:

”Meidän maailmamme möröt ovat sisäpuolella. Tai kintereillä: synkät ajatukset ja muistot painavat kuin kivinen laahus, jota tulee raahanneeksi mukanaan. Möröt kasvavat ja kehittyvät monista syistä. Voi olla, ettei ole tullut kuulluksi, nähdyksi tai ymmärretyksi. On kohdeltu väärin, jätetty yksin tai ei ole jätetty yksin, rauhaan.” (Happonen 2012, 147.)

Happosella mörköys liittyy muistoihin ja tunteisiin, kaltoin kohtelun ja huomiotta jäämisen kokemuksiin. Se kasvaa henkilön sisällä epäonnistuneiden kohtaamisten johdosta ja tuntuu painona. Erityistä tässä kuvauksessa on se, että mörköys kasvaa suhteissa muihin, toisiin hahmoihin, joilta ei heru ymmärrystä tai joilta puuttuu hienotunteisuutta. Perspektiivi on tässäkin mörön puolella ja kutsu mörön kokemiseen käy, samoin kuin Laajarinteen tekstissä, tosin vieläkin konkreettisemmin ”muuntaudu möröksi” -harjoituksen muodossa.

”Älä kokeile tätä.

¹¹ ”Olemisen ongelmat ovat meille kaikille yhteisiä, me olemme paljossa yhtä muumilaakson asukkaiden kanssa” (Laajarinne 2011, 173).

Turvallisissa olosuhteissa voit kuitenkin tehdä seuraavan fyysisen harjoitteen.–
– Kuvittele, että kaikki sinussa painaa kuin kivi: sormet, polvet ja korvanlehdet.
Hengitä verkalleen siten, että saat äänen kohisemaan kurkussasi. Liiku hitaasti
eteenpäin ylävartalo paikallaan mahdollisimman huomaamattomin
jalanliikkein. Pidä kasvot täysin ilmeettöminä. – – Tee heti perään
vastaharjoitus, eli muuntaudu joko Kukkahevoseksi, Muumiksi tai Mymmeliksi.
Tämä siksi, jotta Mörkö sinussa ei jäisi päälle.” (Happonen 2012, 148.)

Fyysisyydessään tämä ”möröksi muuntautuminen” kuulostaa melkeinpä joogaharjoitukselta. Itsensä etsiminen ja henkinen kasvu, pako yhteisyydestä ihmisen sisäisyyteen, ekspressiivinen individualismi ja ajatus siitä, että kaikki vaikuttaa yksilön ”henkiseen tasapainoon”, ovat psykokulttuurille leimallisia ideoita (Kivivuori 1992, 11–17). Etsiminen voi tarkoittaa myös itsensä haastamista ja rajatiloihin uskaltautumista, mikä liittyy sen eksistentiaalisiin perinteeseen. Mörkö on selvä poikkeus terveyden normista ja samalla se vahvistaa sitä. Sen paremmin Laajarinne kuin Happonenkaan eivät oleta, että heidän lukijansa olisivat perusluonteeltaan mörköjä. Mörkö on rajatapaus, johon voi samastua hetkeksi, omalla vastuullaan, vastuuta tunteakseen tai ottaakseen. Sitä voi tunnistaa ripauksen itsessään, mikä voi olla avartava kokemus; kokemus, jonka kautta voi oppia jotakin.

Edifioitu kauhu

Edifioivalle, eli arkisen tulkinnan piirissä esiintyvälle, mieltä ylentävälle psykologialle on ominaista myös ihmis- ja kasvatushanteita rakentava normatiivisuus, eli sen pohtiminen, millainen on luonnollinen, terve ja aito ihminen (Kivivuori, 1992, 19–20.) Edifioivan kirjallisuuden voidaan katsoa olevan samalla tavoin opettavaista, tavoitteita asettavaa ja mieltä ylentävää.

Vuonna 1964 Tove Jansson esitti, että ”*Sekä ilon että pelon tunnustaminen avaa tien, jonka aikuiset ovat unohtamaisillaan: Kosketuksen yksinkertaisiin asioihin. Omassa salaisessa lehtimajassa koetun turvallisuuden. Länä olevan kauhun.*” (Aejmelaeus 1994, 49.)

Turvallisuus, kauhu, kosketus yksinkertaisiin asioihin. Tie, jonka aikuiset ovat unohtamaisillaan. Näistä sanoista huokuu ajatus, jonka mukaan lapset ovat lähempänä maailmaa, kosketuksissa olemisen perusasioiden kanssa tavalla, josta aikuiset ovat vieraantuneet. Kuten monien suuren suosion saavuttaneiden lastenkirjailijoiden kohdalla, voidaan myös Janssonin kohdalla väittää, että hänen kirjoitustyönsä on noussut edustamaan suurempaa, lapsekkaampaa yhteyttä maailmaan; kykyä, joka mahdollistaa vaikeidenkin asioiden selkeän ja lyyrisen, lohduttavan käsittelyn. Kuten Maurice Sendak angloamerikkalaisen lastenkirjallisuuden maailmassa, edustaa Tove Jansson Suomessa lapsuuden ja lasten tarpeiden sekä laajemmin ottaen elämän itsensä ymmärtämistä. Kun Tove Janssonin kaltainen menestyksekkäs lastenkirjailija esittää, että lapset ovat kosketuksissa yksinkertaisiin asioihin kulkien tietä, jonka aikuiset ovat unohtamaisillaan, hän luo osaltaan romantisoitua lapsuuskuva; kuvaa lapsuudesta jonkinlaisena tavoiteltavana mielentilana, joka aikuistenkin on mahdollista muistaa – mielentilana, johon kuuluu myös kauhujen arvostaminen osana elämää.

Kauhu on, kuten muumien eksistentiaalisista tulkinnoista käy selvästi ilmi, hyvin olennainen osa muumi-kirjoja. Se tuntuu ja näkyy niissä paitsi ulkoisina uhkina, kuten luonnontuhoina ja Mörön-hahmona, myös olemiseen liittyvänä merkityksen etsimisenä (ks. Valkeakoski 2003; Korhonen 2007; Ojajärvi 2007; Laajarinne 2011). Jansson itse oli sitä mieltä, että kauhuelämykset ja pelko kuuluvat lastenkirjaan yhtäläillä kuin onnellinen loppu (Aejmelaeus 1994, 47, 55). Samaa näkökulmaa kauhun, vaikei ehkä onnellisen lopun osalta¹², edustaa myös amerikkalainen lastenkirjailija Maurice Sendak, jonka klassikkoasemaan noussut kuvakirja *Hassut hurjat hirviöt* (1963) kuvaa hirviöyttä tunnetilana, sisäistäen sen ja sijoittaen sen osaksi lapsuutta, lapsen kokemaa vihan tunnetta (Kidd 2011, 104, 130–131). Jos psykologisuus ymmärretään psykokulttuurisesti arkitajunnan käyttöön valuneina käsitteinä ja ajatusmalleina, jotka kyllä juontavat juurensa psykologiaan tieteenalana mutta jotka ovat popularisoinnin seurauksena muuntuneet kokemuksellisuutta ja persoonallisuutta, aitoa ihmisluontoa ja olemassaoloa koskevaksi kulttuuriseksi diskurssiksi (Kivivuori 1991, 18), voidaan *Hassut hurjat hirviöt* -kirjaa pitää psykologisena kuvakirjana. Samalla tavoin psykologisoiden voidaan tulkita myös vaikkapa Janssonin kuvakirjoja *Kuka*

¹² “Some of Sendak’s books work deliberately against the happy message of *Where the Wild Things Are* – or against the assumption that such a message exists, vis-à-vis humanistic psychology.” (Kidd 2011, 135.)

*lohduttaisi Nyytiä ja Vaarallinen matka*¹³ (Westin 2008; Happonen 2007).

Eksistentiaalifilosofian ja psykologisoivien lähestymistapojen limittymisessä ei sinänsä ole mitään kummallista, sillä kummatkin niistä tarjoavat omalla tavallaan vastauksia elämässä kohdattuihin tunteiden ja kokemusten nostattamiin, ajoittain vaikeisiin ja epämukaviin kysymyksiin. Kenneth Kiddille poohologia näyttäytyy ehkä osana psykokulttuuria, mutta tämä ei tarkoita sitä, että poohologian edustajat keskittyisivät vain psykologian alalta lainattuihin ajatusmalleihin. Yksittäiset edustajat voivat, kuten aiemmin esitetyt esimerkit osoittavat, keskittyä vaikkapa itämaiseen filosofiaan (Hoff 1982, 1992) tai kirjallisuudentutkimuksen menetelmiin (Crews 1963). Yhteistä niille on yhteisössä jaettuihin lapsuuskäsityksiin pohjaava, parempaa ymmärrystä korostava lähestymistapa. Ajatus juuri lapsuuden tai lapsuuden kokemusten analyysistä keskeisenä osana aikuisuudessa koettujen ongelmien hoitoa on valunut osaksi arki ajattelua muun muassa Freudin psykoanalyttisen ajattelun menestyksen myötä (Crago 2005). Poohologian edustama paluu lapsuuteen voidaan kuitenkin nähdä positiivisemmin ennemminkin kadonneen onnen kuin ongelmien juurien etsintänä (Kidd, 2011, 35–63). Tämä antaa poohologian edustajille edifioivan vivahteen. Psykoanalyysin sijaan poohologiassa korostuukin psykologisuus laajemmin käsitettynä, eräänlaisena mieltä tai hengenelämää koskevana kattoterminä (Kidd 2011, xx).

Kiinnostavaa muumien eksistentiaalisen kauhun arvottamisen kannalta onkin ehkä juuri se, miten sen psykologisointi niin sanotusti ylevöittää sen. Kiddin lainaaman Ellen Spitzin mukaan psykologisten teemojen käsittely on klassikoiksi nousseille kuvakirjoille ominaista, jopa olennaista. Klassikoksi nousseet kuvakirjat ovat saaneet tämän aseman, koska ne ovat uskaltaneet tarttua tärkeisiin ja ikuisiin psykologisiin teemoihin ja koska ne ovat käsitelleet näitä teemoja taitavasti ja hienovaraisesti. (Kidd 2011, 120.)

Lastenkirjallisuuden ja psykologian yhteenkietoutuneisuus voidaan jäljittää niiden kehityksen historialliseen samanaikaisuuteen. Lastenkirjallisuus jatkoi muotoutumistaan

¹³ *Kuka lohduttaisi Nyytiä* näyttäytyy kirjana yksinäisyydestä ja rakkaudesta tai rohkeuden löytämisestä. *Vaarallinen matka* puolestaan muistuttaa päähenkilön, Sannan kiukuttelun ja pahantuulisuuden osalta hyvin läheisesti Sendakin *Hassut hurjat hirviöt* kirjaa. Kaikissa kolmessa matkaa fantasiamaailmaan tai sen läpi voidaan tulkita päähenkilön tunnetilaa heijastavana seikkailuna. Kuten Sendak oli myös Jansson kiinnostunut psykologiasta, sillä hänkin oli lukenut jonkin verran psykologista kirjallisuutta 1960-luvun alussa (Westin 2008, 321).

omaksi alakseen 1900-luvun alussa samoihin aikoihin kun kiinnostus lapsitutkimukseen ja lasten luovuuteen kasvoi. Niinpä lastenkirjailijoista, joiden katsottiin kirjoittavan lasten perspektiivistä käsin ja lapsellisen luovuutensa säilyttäneinä, tuli lasten mielenliikkeiden ymmärtämisen edustajia. Kenneth Kidd, joka kirjoittaa Maurice Sendakista kuvakirjapsykologina, huomioi, että satujen merkityksestä ja arvosta kirjoittanut kuuluisa lapsipsykologi Bruno Bettelheim piti Sendakia jopa kilpailijanaan.¹⁴ Onkin ehkä mielenkiintoista huomioda Kiddin vanavedessä, miten lastenkirjallisuuden ja psykologian yhteen kietoutuneisuus näkyy myös suomalaisessa lastenkirjallisuutta koskevassa keskustelussa. Kun Ylen aamu-tv:ssä eräänä maanantaiaamuna helmikuussa 2012 pohdittiin satujen pelottavuutta ja lapsille sopivuutta, oli studiovieraaksi kutsuttu psykologian professori Lea Pulkkinen. (Eskonen 2012.)

Edifioivuuden osalta voidaan mainita myös se, että vaikka muumikirjat käsittelevät myös eksistentiaalista ahdistusta, on muumimainen oleminen itsessään jossain määrin tavoiteltavaa. Korhonen kirjoittaa, että me olemme ehkä liian tottuneita muumien läsnäoloon huomataksemme heidän maailmansa todellisen hurjuuden, joka on kesytetty muumihahmojen hellyttävyydellä ja vanhempien hätääntymättömällä asenteella (Korhonen 2007, 60). Minä kuitenkin esittäisin, että hurjuutta hallitsee ennen kaikkea muuminologiassa havainnollistuva edifioiva psykologia, kauhujen sisäistäminen, josta yllä esitetyt mörön kuvaukset tarjoavat hyvän esimerkin. Psykologisoituna, kasvattavana ja lapsekkaaseen leikkiin yhdistettynä eksistentiaalinen kauhu löytää paikkansa niin suhteessa hallitsevaan lapsuuskuvaan kuin myös suhteessa siihen, mitä odotamme hyvältä lastenkirjallisuudelta. Mörön kauheutta hillitsee siis psykologisoiva leikillisuus tai leikillinen filosofisuus, jolla esimerkiksi Happonen ja Laajavuori sitä lähestyvät.

Yhteenveto: miksi puhua muuminologiasta?

¹⁴ Bettelheim kommentoi Sendakin *Hassut hurjat hirviöt* kirjan psykologista statusta seuraavasti: "When it comes to monsters -- 'a child needs to be shown that these persecuting figures are really the creation of his own mind. Now, if that could be done simply by reading a book, people like me would be out of business.' No author, in short, is qualified to be a *real* psychologist." (Kidd 2011, 129.)

Filosofiassa on länsimaisessa yhteiskunnassa arvokas asema kaikkien tieteiden perustana. Siksi filosofinen lastenkirja näyttäytyy lähtökohtaisesti kasvatustehtäviltään ylevänä. Itämaisen mystiikan ja edifioivan psykologian kautta myös pessimistiseksi koettu eksistentiaalinen ahdistus voidaan muuttaa elämän arvostamiseksi. Lapsekas konkreettisuus voi puolestaan ”kiinnittää” Mörön paperiin (Happonen 2012, 147), mikä voi lisätä elämönhallinnan tunnetta. Tämä kaikki on hyvin positiivista ja toivoa ruokkivaa, kuten hyvän lastenkirjallisuuden usein toivotaan tai oletetaan olevan, joten sen voidaan kuvitella lisäävän filosofisen tai psykologisesti tarkkanäköisen lastenkirjallisuuden arvostusta myös pohjimmiltaan ahdistavan eksistentiaalisen kauhun osalta. Ahdistus muuttuu voimaksi esimerkiksi silloin, kun *Muumioppaasta* inspiroitunut lukija muuntautuu Möröstä nuoremmaksi Mymmeliksi, jota muiden katseet eivät häiritse ja jota maailman näkymättömät rajat ja muut maailman surut eivät paina. Ainakin tarinoiden tasolla möröt ovat siis, Happonen sanoja lainatakseni, ”äärimmäisen tarpeellisia” (Happonen 2012, 147). Kysymyksellä siitä, ovatko mymmelit (niin nuoremmat kuin vanhemmat) autenttisempia¹⁵ kuin ne, jotka välittävät siitä, mitä muut ajattelevat, ei ehkä lopulta ole väliä. Tärkeämpää on huomata, kuinka lohdullinen ajatus mymmeliksi muuntautumisesta voi olla ja kuinka avartavaksi kokemus mörköydestä saattaa osoittautua. Muuminologia voikin tarjota eksistentiaalisen kriisin kanssa kamppailevalle ihmiselle jossain määrin samanlaista lohtua kuin esimerkiksi buddhalaisuus kuoleman hyväksymisen kanssa kamppaileville länsimaalaisille (Sedgwick, 2003). Muutosta Möröstä Mymmeliksi voi verrata myös aikuisesta lapseksi muuttamiseen. Tiedon sijaan tässä lähestymistavassa korostuu pelkälle olemiselle antautuminen.

Mitä hyötyä muuminologia-termin huomioimisesta on sitten lopulta – ja nimenomaan lastenkirjojen eksistentiaalisen kauhun arvottamisen osalta? [Kulttuurintutkija Janne Kivivuori](#) (1992) perustelee psykomyytin näkyväksi tekemistä sillä, että sitä voidaan käyttää aseena kasvatuksen taistelulentillä. Kielellisen selittämisen ja ajatusrakennelmien taustalla toimivana diskurssina psykomyytillä on vaikutusta esimerkiksi arvokeskusteluissa, joissa sitä käytetään arvojen tieteellistäjänä. Psykomyytin kaavalla (luonto – kulttuuri – paluu

¹⁵ Autenttisuus voidaan ymmärtää sitoutumiseksi omaan tekemiseen, ei pelkästään siksi, että muut kokevat sen esimerkiksi moraalisesti oikeaksi, vaan siksi, että se tuntuu itsestä oikealta (Crowell 2008).

luontoon) voidaan perustella arvoja, ”ikään kuin ne olisivat tieteellisen tutkimuksen epäämättömiä tuloksia”. (Kivivuori 1992, 132.) Jos muuminologiainkin katsotaan toistavan psykomyytin kaavaa (muodossa: lapsi – aikuisuus – paluu lapsuuteen), sen vaikutus arvokeskusteluissa tulisi huomioida myös sen edustamien ihannoivien lapsuuskäsitysten osalta. Edifioiva psykologia onkin jossain määrin ottanut käyttöönsä paitsi lapsuutta romantisoivan perinteen myös orientalismille ominaisen mystifioivan mutta alentuvan lähestymistavan¹⁶ (Kivivuori 1992, 69; Said 2011).

Uskaltaisinkin väittää, että muuminologia vaikuttaa esimerkiksi siihen, että lastenkirjoissa esiintyvä eksistentiaalinen kauhu ei kohtaa vastustusta samoin kuin esimerkiksi väkivallaksi tulkittavissa oleva taistelu. Muuminologian siivittämänä näemme lapsekkaan lähestymistavan filosofisesti antoisana myös vaikeudessaan pelottavien asioiden kohdalla. Aikuislukija, joka ihanoi lapsekasta lähestymistapaa ja lapsen filosofista potentiaalia, tekee mahdolliseksi sen, että itsessään hyvinkin kauhistuttavat olemassaolon kysymykset läpäisevät lastenkirjallisuutta yleensä koskevan sensuurin (ks. Nodelmanin lainaus viitteessä 1). ”Ei sovi lapselle”- ja ”ei lapsi ymmärrä” -argumenttien sijaan muuminologiassa korostuukin ”totuus kuullaan lasten (tai lapsenmielisten aikuisten) suusta” -sananlasku.

Muuminologian lapsekasta lähestymistapaa voidaan tietenkin kritisoida muun muassa yksinkertaistamisesta. Psykokulttuurista tapaa pitää yllä romantisoitua lapsuuskuva ja kehityspsykologista ajattelutapaa, jossa kasvaminen nähdään kasvuna kohti rationaalisempaa maailmankuvaa ja josta voidaan ”palata” lapsuuden irrationaalisuudessaan pelastavaan vaihtoehtoiseen maailmaan, voidaan syyttää siitä, että se pitää yllä epätasaisia sukupolvi- ja valtasuhteita ihannoinnin varjolla. Vaikeiden aiheiden yksinkertaistaminen saattaa puolestaan edistää stereotypisointia (Connolly 2008), ja lapsuuden autenttisuuden korostaminen voi muuttua normittavaksi. Lapsellinen tai lapsekas näkökulma voi olla myös poliittisesti infantilisoiva ja holhoava, kuten Kidd (2011, 181–205) huomioi 9/11 terrori-iskuja käsitteleviä kuvakirjoja tarkastelevassa luvussaan. Ajatus kirjoista maailmanparantajina on niin ikään arvolatautunut ajatus, jonka purkaminen

¹⁶ ”Länsimaisen rationalismin kritiikki on pysyvä osa länsimaista kulttuuria. Aasialaisuuden ihannoinnissa artikuloituva romantiikka ei ole vain jokin tarkasti rajattavissa oleva kulttuurihistorian vaihe tai ohut muoti, vaan – kuten Campbell (1989) on pyrkinyt osoittamaan – osa eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomusta.” (Kivivuori 1991, 69.)

saattaisi helpottaa esimerkiksi muiden medioiden käytöstä käytävään keskustelun luutuneita käsityksiä.

Muuminologian käsittelyä voi perustella myös sillä, että kulttuuri-ilmiöiden ja käsitteiden tarkastelusta tekee mielenkiintoista juuri niiden ”paljastavuus”. Kivivuoren (1992, 70, 72) mukaan elämänfilosofioiden ”vulgaarit tulkinnat” paljastavat jotakin mielenkiintoista yhteiskunnasta, esimerkiksi nykyaikaa leimaavasta ahdistavasta moderniudesta.¹⁷ Hänen mukaansa arkikäyttöön valuneet, reissussa rähjäntyneet käsitteet voidaan nähdä filosofisina näköalapaikkoina ja yhteiskunta-analyysin varteenotettavina kohteina (Kivivuori 1992, 70.) Kulttuuriteoreetikko Mieke Bal lähtee juuri tästä asetelmasta kirjassaan *Travelling Concepts* (2002) ja ehdottaa, että käsitteitä käytettäisiin tieteenalojen välisen metodologian runkona. Tältä kannalta katsottuna muuminologian välittämän filosofisen lapsekkuuden voidaan katsoa heijastavan kulttuurista tarvetta palata johonkin, mitä lapsuus edustaa. Lapsi- ja lapsuus-käsitteiden kriittinen tutkiskelu muodostaakin esimerkiksi uuden lapsuudentutkimuksen monialaisia lähestymistapoja yhdistävän selkärangan.

Muuminologian edifioivan ulottuvuuden huomioiminen voi lisäksi tehdä näkyväksi myös kulttuuritutkimuksessa yleistyneen tavan painottaa mielihyvää, kulutusvalintoja, merkityksen antoa ja esimerkiksi voimaantumisen käsitettä (Nodelman & Reimer 2003, Chouliaraki 2006, Jenkins 2006). Nämä katsojan tai lukijan valintoja painottavat lähestymistavat eivät nähdäkseni sinällään tarjoa erityisen vakuuttavaa vastinetta esimerkiksi kauhun negatiivisia vaikutuksia ruotivalle diskurssille, ja mielenkiintoista olisikin miettiä sitä, miksi näin on.

Muuminologia on siis kulttuuri-ilmiö, joka voi opettaa meille jotakin ja jota tarkastelemalla voi oppia jotain lisää niin lastenkirjallisuuden kuin eksistentiaalisen kauhunkin arvottamisesta. Näin sanottuani haluan palata vielä alussa esittämäni kysymykseen siitä, miten muumikirjojen psykologisointi vaikuttaa niiden kauhistuttavien sisältöjen ja esitystapojen arvottamiseen. Esittämäni ajatukset ovat näiltä osin luonnollisesti

¹⁷ Kuten psykologia, on modernius tässä yläkäsite, joka voitaisiin ehkä jakaa postmodernismiin tai jälkimodernismiin. Tässä yhteydessä en kuitenkaan katso tarkemman jaottelun tuovan keskusteluun mitään erityisen tärkeää lisää.

spekulatiivisia, mutta oletan, että ne saavat yllä esitetystä argumentista jonkinlaista pohjaa. Jos lastenkirjallisuus voi olla aikuisten mielestä mieltäylentävää ja jos se kaikessa terapeuttisuudessaan ja voimauttavuudessaan voi käsitellä myös eksistentiaalista kauhua, voi tämä edifioiva ulottuvuus nähdäkseni tehdä eksistentiaalisesta kauhusta helpommin hyväksyttävää. Mörön ”kiinnittäminen paperiin” (Happonen 2012, 147) voi edustaa jonkinlaista pelottavien vierauden tunteiden hallintaa. Ja tuon ”kiinnitetyn” mörön arvostaminen, sen edustaman hirviömäisyyden näkeminen osana ihmisen luonnollista sisäisyyttä, antaa sen edustamalle pelottavalle mutta hallitulle luonnollisuudelle hyväksytyn yhteiskunnallisen paikan – paikan lapsuudessa (Foucault 2003). Kuten Laajarinne kirjoittaa, voi mörölle antautuessaan huomata, ettei se olekaan sitä, mitä sen on ajatellut olevan:

”Kun seisoo rannalla lyhdyn kanssa ja antaa Mörön tulla lähelleen sellaisena kuin se on, voi huomata, ettei se sittenkään ole kylmä.” (Laajarinne 2011, 229.)

Tutkimuskohteet

Happonen, Sirke 2012: *Muumiopas*. Suomalaisen kirjallisuudenseuran toimituksia, Tieto 1371. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Laajarinne, Jukka. 2011: *Muumit ja olemisen arvoitus*. 7. painos. Atena, [Jyväskylä](#).

Lähteet

Aejmelaeus, Salme 1994: *Kun lyhdyt syttyvät. Tove Jansson ja muumimailma*. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja 18. Suomen nuorisokirjallisuuden instituutti, Tampere.

Bal, Mieke 2002: *Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide*. Green College, University of British Columbia, Toronto, Buffalo & Lontoo.

Berlant, Lauren 2002/1997: *The queen of America goes to Washington city. Essays on sex and citizenship*. Toinen painos 2002. Duke University Press, Durham, N.C. & Lontoo.

Bettelheim, Bruno 1992/1975: *Satujen lumous. Merkitys ja arvo*. Kolmas painos. WSOY, [Porvoo](#), [Helsinki](#), Juva.

Bywater 2008: *Big Babies. Or: Why Can't We Just Grow Up?* Granta Books, Lontoo.

- Chouliaraki, Lillie 2006: Mediation, meaning and power. Teoksessa *The spectatorship of suffering*. SAGE Publications, Lontoo, 49–70.
- Crews, Frederick 2003/1963: *The Pooh Perplex. A Freshman Casebook*. The University of Chicago Press. Published by arrangement with Dutton.
- Crago, Hugh 2005: Healing texts: bibliotherapy and psychology. Teoksessa *Understanding Children's Literature*. Toimittanut Peter Hunt. Routledge, Oxon, 180–189.
- Crowell, Steven 2008: "Existentialism". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2008 Edition)*. Saatavilla: <http://plato.stanford.edu/entries/existentialism/>
- Connolly, Paula T. 2008: Retelling 9/11: How Picture Books Re-Envision National Crises. *The Lion and the Unicorn* 32: 3, 288–303
- Eskonen, Hanna 2012: "Psykologian professori: sadunpaha ei ole lapselle paha" *Yle uutiset*, 20.2.2012. Luettu 1.8.2013. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/psykologian_professori_sadun_paha_ei_ole_lapselle_paha/5055672_
- Foucault, Michel 2003: *Abnormal: Lectures at the Collège de France 1974-1975*. Picador, New York.
- Happonen, Sirke 2007: *Vilijonkka ikkunassa. Tove Janssonin muumiteosten kuva, sana ja liike*. WSOY, Helsinki.
- Hoff, Benjamin 1996/1982: *The Tao of Pooh*. Mandarin, Lontoo.
- Hoff, Benjamin 1993/1992: *Nasu ja Te*. Suomentanut Leena Tamminen. WSOY, Porvoo, Helsinki, Juva.
- Jenkins, Henry 2006: The War Between Effects and Meanings: Rethinking the Video Game Violence Debate. Teoksessa *Fans, Bloggers, Gamers: Exploring Participatory Culture*. New York University Press, New York & Lontoo, 2006, 208–221.
- Kidd, Kenneth B. 2011: *Freud in Oz. At the Intersections of Psychoanalysis and Children's Literature*. University of Minnesota, Minneapolis & Lontoo.
- Kivivuori, Janne 1992: *Psykokulttuuri*. Hanki ja jää, Tampere.
- Korhonen, Kuisma 2007: Kohtaa oma mörkösi. Muumienkin vieraanvaraisuudella on rajansa. *Parnasso* 2/2007, 52-60.
- Matthews, Gareth B. 1994: *The Philosophy of Childhood*. Harvard University Press, Cambridge Massachusetts; Lontoo.
- Niemi, Juhani 2007: Muumilaakson moderni maailma. Muumit aikuisten kirjallisuutena. *Onnimanni* 1/1993. SNI, Tampere, 20–26.
- Nodelman, Perry 2008: *The Hidden Adult. Defining Children's Literature*. The John Hopkins University Press, Baltimore.
- Nodelman, Perry & Reimer, Mavis 2003: *The Pleasures of Children's Literature*. Kolmas painos. Allyn & Bacon, Boston.
- Ojajärvi, Jussi 2007: Ei mitään pahempaa kuin me itse. Identiteetti Tove Janssonin Muumilaakson marraskuussa. Teoksessa *Kirjallisia elämyksiä. Alkukivistä toiseen elämään*. Toimittaneet Yrjö Hosiailuoma, Maria Laakso, Hanna Sutela & Pekka Tammi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

▲ Powers, Joan 1995: *Pooh's Little Instruction Book*. Inspired by A. A. Milne. [Varustettu](#) Ernest H. Shepardin kuvituksilla. [Muotoilu](#): Joseph Rutt. Methuen, London, Auckland, Melbourne, Singapore & Toronto. 1995

Muotoiltu: englantia (Yhdysvallat)

Muotoiltu: englantia (Yhdysvallat)

Pääjoki, Tarja 2012: Revittyjen pehmolelujen kertomaa. *Kasvatus ja aika* 3/2012.

▲ Rose, Jacqueline 1984: *The Case of Peter Pan; or, The Impossibility of Children's Fiction*. University of Philadelphia Press, Philadelphia.

Muotoiltu: englantia (Yhdysvallat)

Said, Edward 2011: Orientalismi. Suomentanut Kai Pitkänen. Gaudeamus, Helsinki.

Sedgwick, Eve Kosofsky 2003: The pedagogy of Buddhism. Teoksessa *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Duke University Press, Durham, Lontoo.

Valkeakoski, Sari 2003: Sivullisuudesta perheyhteyteen. Henkilökuvaus ja eksistentiaalisuus Muumi-kirjoissa. Teoksessa *Romaanihenkilön muodonmuutoksia. Kuusi kirjoitusta henkilökuvauksesta*. Toimittaneet Pirjo Lyytikäinen & Päivi Tonteri. Suomalaisen Kirjallisuudentutkimuksen Seura, Helsinki.

[Varkauden kaupungin verkkosivut. Luettu 3.7.2013. Saatavilla:](#)

<http://www.varkaus.fi/vekara-varkaus/lukuvarkaus/>

Westin, Boel 2008: *Tove Jansson, Sanat, kuvat, elämä*. 2. painos. Schildt, [Helsinki](#).